

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

Biudžetinė įstaiga, J. Tumo-Vaižganto g. 4-1, LT-01108 Vilnius, tel. (8 5) 210 7161, faks. (8 5) 210 7160, el. p. info@ekgt.lt.
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 188756614

Vyriausiajai rinkimų komisijai

2019-12-16 Nr. S-260

DĖL 2020 M. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO RINKIMŲ APYGARDŲ PROJEKTO

Etninės kultūros globos taryba, susipažinusi su 2020 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų apygardų projektu (toliau – Rinkimų apygardų projektas), teigiamai vertina Vyriausios rinkimų komisijos (toliau – VRK) sumanymą baltų genčių istorinių žemių vardais pavadinti didelę dalį rinkimų apygardų. Senųjų istorinių žemių pavadinimų priminimas rinkėjams puikiai dera su Lietuvos Respublikos Seimo sprendimu 2019-uosius paskelbti Vietovardžių metais, nes baltų genčių žemių vardai yra reikšminga vietovardžių istorinės raidos dalis, jų išsaugojimą būtina perteikti ateities kartoms.

Džiaugdamiesi šia VRK iniciatyva, visgi atkreipiame dėmesį į kai kuriuos pavadinimų parinkimo naujoms rinkimų apygardoms trūkumus, dėl kurių konsultavomės su bene ryškiausiu Lietuvos viduramžių istorijos tyrinėtoju istoriku dr. Tomu Baranausku (jo pastabas pateikiame 1 priede):

- Pagal Rinkimų apygardų projektą rinkimų apygardų pavadinimai būtų 3 rūšių, kurių pobūdis gana skirtingas: 1) senųjų baltų genčių istorinių žemių pavadinimai; 2) dabartinių Lietuvos etnografinių regionų pavadinimai; 3) pagrindinių apygardos miestų pavadinimai. Suprantama, kad ne visas rinkimų apygardas įmanoma pavadinti baltų genčių žemių vardais, kadangi istoriniuose šaltiniuose trūksta tikslių duomenų apie tų žemių teritorijas, jas sunku identifikuoti. Ši problema išsprendžiama parenkant dabartinio miesto vardą rinkimų apygardai, kuri negali būti susieta su kokia nors istorine baltų žeme. Tačiau abejojame, ar tinka apygardai suteikti etnografinių regionų (Aukštaitijos, Žemaitijos) vardus, kadangi šie regionai užima daug didesnius plotus – jų pavadinimų suteikimas daug siauresnėms teritorijoms keistų etnografinių regionų sampratą ir iškreiptų regioninės savimonės tęstinumą iš kartos į kartą. Pavyzdžiui, *Aukštaitijos* rinkimų apygarda pavadinta labai nedidelė teritorija, apimanti Kupiškio rajoną ir dalį Panevėžio rajono, nors tai yra didžiausias Lietuvos etnografinis regionas, apimantis net 22 savivaldybes (žr. 2 priede Lietuvos etnografinių regionų žemėlapi). Taip pat nepagrįstai yra susiaurinama Pietų Žemaitija, įkurdinant *Žemaitijos pietinę* rinkimų apygardą tik Šilalės–Kelmės rajonuose (be Tauragės, Raseinių). Panašiai galima kalbėti ir apie vakarinę bei šiaurinę Žemaitiją, kurių teritorijos daug didesnės, negu planuojamų jų vardais pavadinti apygardų. Todėl siūlome iš viso atsisakyti teikti dabartinių Lietuvos etnografinių regionų pavadinimus rinkimų apygardoms, apsiribojant vien miestų ir istorinių žemių pavadinimais.

- Rinkimų apygardų projekte dalis istorinių žemių pavadinimų neatitinka teritorijų, kuriose tų žemių būta. Pavyzdžiui: *Nalšios šiaurinė* apygarda planuojama pavadinti teritoriją, kuri labiau priskirtina Sėlos rytinei daliai; planuojamoje *Karšuvos* apygardos teritorijoje seniau didesnė dalis priklausė Skalvai, o istorinės Karšuvos žemės centras buvo Tauragės apylinkėse;

Dainavos šiaurinė apygarda planuojama pavadinti Kaišiadorių–Elektrėnų apylinkes, tačiau istorikai su jomis niekaip nesieja Dainavos, kurią labiau tapatina su Varėnos rajonu ir Alytaus rajono rytine dalimi (ši teritorija pagal Rinkimų apygardų projektą įvardijama *Dzūkija*, nors tas etnografinis regionas apima daug didesnę plotą). Siekiant neiškraipyti istorinės tiesos, reikėtų senųjų žemių vardus suteikti tik toms rinkimų apygardoms, kurių teritorija labiau atitinka tų žemių buvusią vietą, arba tų vardų derėtų iš viso atsisakyti, pasirenkant tik miestų pavadinimus.

- Kai kurios istorinės žemės apėmė dideles teritorijas, kurias sudarė kelios smulkesnės žemės: pavyzdžiui, Kuršas apėmė net 9 smulkesnes žemes, tarp jų – Mėguvą, Pilsotą, Ceklį (kitos žemės priklausė latviams). Todėl netikslinga *Kuršu* pavadinti tik Kretingos ir Skuodo rajonus apimančią rinkimų apygardą, kurią labiau atitiktų istorinės žemės Ceklio šiaurinė dalis.

Atsižvelgdami į istoriko dr. Tomo Baranausko pastabas, siūlome Rinkimų apygardų projekte pakoreguoti 21-os rinkiminės apygardos pavadinimus (žr. 3 priede pateikiamą lentelę), iš kurių itin daug abejonių kelia net 12 pavadinimų (juos pažymėjome geltona spalva).

PRIDEDAMA:

1. Istoriko dr. Tomo Baranausko „Pastabos dėl 2020 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų apygardų projekte teikiamų istorinių pavadinimų“, 3 lapai;
2. Lietuvos etnografinių regionų žemėlapis, 1 lapas;
3. EKG T ir T. Baranausko siūlomi rinkimų apygardų pavadinimų keitimai 2020 m. Seimo rinkimų apygardų projekte (lentelė), 1 lapas.

Tarybos pirmininkė

Dalia Urbanavičienė

Pastabos dėl 2020 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų apygardų projekte teikiamų istorinių pavadinimų

Istorikas Dr. TOMAS BARANAUSKAS

Sveikintinas siekis apygardų pavadinimuose įamžinti šiose vietose buvusių istorinių genčių ir žemių pavadinimus. Tačiau daryti tai reikėtų atsargiau, kadangi ne visų teritorijų įvardijimas yra vienareikšmiškas ir dėl istorinių šaltinių trūkumo, ir dėl senųjų teritorijų nesutapimo su dabar siūlomomis apygardų ribomis. Daugelis senųjų teritorijų, kurių vardus numatoma įamžinti, buvo didesnės, tad čia siūloma išskirti jų dalis, įvardintas pagal pasaulio šalis (Žiemgalos rytinė, Žiemgalos vakarinė ir pan.). Iš esmės su tokiu sprendimu galima sutikti, nors geriau skambėtų, jeigu būtų įvardijama kiek pagal kitą modelį: Rytų Žiemgalos, Vakarų Žiemgalos ir pan.

Tačiau yra ir kito pobūdžio problemų, kaip apygardų išsidėstymas buvusių teritorijų paribyje ar itin didelių teritorijų (Aukštaitijos, Žemaitijos) susiaurinimas iki vienos ar kelių rinkiminių apygardų vardų.

1. Sėlos vakarine apygarda vadinamas Biržų kraštas, tačiau sėlių-žiemgalių gentinė riba ėjo maždaug per pačius Biržus¹. Todėl šią apygardą tiksliau būtų įvardyti Sėlos-Žiemgalos apygarda.
2. Nalšios šiaurine apygarda vadinamas Zarasų kraštas, kuris didesne dalimi sietinas su Sėla. Tik kelios pačios pietinės jos apylinkės (Salakas, Rimšė) gali būti siejamos su Nalšia². Todėl šiuo atveju irgi galima būtų įvardyti dvigubu Sėlos-Nalšios pavadinimu, ar palikti tik Sėlos vardą (Rytų Sėlos, dabar numatomą Sėlos rytinę apygardą pervardijant į Vakarų Sėlos).
3. Utenos apygarda, kuriai istorinis pavadinimas projekte nesuteiktas, irgi skirtina prie Nalšios³.
4. Deltuvos vardas vienareikšmiškai tinka tik Deltuvos pietinei apygardai, kurios pagrindą sudaro Ukmergės rajonas (vadintina tiesiog Deltuvos apygarda)⁴, tuo tarpu Deltuvos šiaurine įvardytą apygardą sieti su kuriuo nors istoriniu pavadinimu yra problemiška, ir to geriau atsisakyti (čia patenka ir Sėlos, ir Nalšios, ir Upytės žemių dalys, be to, jų ribos diskutuotinos).
5. Dainavos, Jotvingių ir Sūduvos pavadinimai istorijos šaltiniuose vartojami sinonimiškai tai pačiai genčiai įvardyti, nors manoma, kad tie pavadinimai susiklostė iš konkrečių tos genties dalių ar žemių įvardijimų, pagal tai, kuri žemė įvardijantiems buvo arčiau: Dainava (rytinė dalis) – lietuviams, jotvingiai (pietinė dalis) – rusėnams ir Sūduva (vakarinė dalis) – vokiečiams⁵. Tad šiandien ribos tarp šių jotvingių-sūduvių genties dalių yra itin sąlygiškos. Vis dėlto pažymėtina, kad:

¹ *Žiemgalos aktai = Acta Semigalliae*. Sud. T. Baranauskas. Joniškis, 2014.

² Baranauskas T. Salakas – lietuvių ir sėlių žemių paribyje, *Salako kraštas*. Vilnius, 2012, p. 45–62.

³ Zabiela G. Nalšia Lietuvos valstybės kūrimosi išvakarėse, *Rytų Lietuva. Istorija, kultūra, kalba*, Vilnius, 1992, p. 12–24.

⁴ Zabiela G., Baranauskas T. Deltuvos žemė, *Lietuvos istorijos metraštis*, 1995, Vilnius, 1996, p. 5–14.

⁵ Salys A. *Baltų kalbos, tautos bei kiltys: lietuvių giminaičiai*, Vilnius, [1995], p. 112–134.

a) Dainavos šiaurine apygarda įvardyta teritorija (pagrindas – Kaišiadorių rajonas) niekaip nesietina su jotvingiais-sūduviais-dainaviais, todėl Dainavos pavadinimas šiai apygardai netaikytinas.

b) Dzūkijos pavadinimas, pritaikytas Varėnos rajono pagrindu sudarytai apygardai, atvirksčiai – labiausiai sietinas su Dainavos vardu. Savo ruožtu „Dzūkijos“ pavadinimas yra neistorinis, etnografų pradėtas vartoti tik XX a. (iš esmės įsigalėjo sovietmečiu) ir yra padarytas iš tarminės pravardės, kurioje atsispindi vietinės tarties ypatybės (dzūkavimas). Be to, su šiuo dirbtinu regiono vardu siejama žymiai didesnė teritorija, nei tik Varėnos kraštas. Dėl visų šių priežasčių Dzūkijos apygardos pavadinimas nevertotinas ir keistinas į Pietų Dainavos pavadinimą.

c) Su Sūduvos vardu sietinas ne tik Marijampolės kraštas, bet ir Vilkaviškio rajonas, todėl jo pagrindu sudarytai apygardai tiktų Vakarų Sūduvos vardas.

d) Sąlyginis Lazdijų krašto įvardijimas Jotvingių vardu (nors istoriškai jis galėtų būti priskirtas ir Sūduvai arba Dainavai) gali būti priimtas, kaip šio pavadinimo simbolinis įprasminimas, bet vertėtų pagalvoti, ar ne geriau būtų ją vadinti Jotvos vardu, nes kitais atvejais naudojami teritorijų, o ne genčių vardai.

6. Kuršo vardu projekte įvardyta tik Skuodo-Kretingos krašte sudaryta apygarda, tačiau iš tiesų Kuršas XIII a. duomenimis apėmė didžiulę teritoriją, į kurią patenka ir Mėguvos žemė, kurios vardu pavadinta atskira apygarda, ir tai, kas teikiamame projekte įvardyta, kaip Žemaitijos vakarinė, Žemaitijos šiaurinė (didžioji dalis), Telšių ir Gargždų apygardos, taip pat Klaipėda⁶. Tokio lygmens pavadinimas (kaip ir Žemaitijos ar Aukštaitijos) neturėtų būti susiaurintas iki vienos ar kelių konkrečių apygardų, todėl apygardų pavadinimuose nenaudotinas.

7. Iš tiesų turime istorinį Ceklio žemės pavadinimą⁷, kuris labiau tiktų šalia Mėguvos apygardos pavadinimo, kadangi yra to paties lygmens (nors Ceklio žemė buvo gerokai didesnė).

a) Tad Kuršo apygardą tiktų vadinti Šiaurės (ar Vakarų) Ceklio apygarda, o Gargždų apygardą galima vadinti Pietų Ceklio vardu.

b) Žemaitijos vakarinė apygarda įvardytina irgi Ceklio vardu (pvz., Rytų Ceklis).

c) Žemaitijos šiaurinė gali būti įvardijama dvigubu (Ceklio-Žiemgalos ar Kuršo-Žiemgalos) vardu. Šiuo atveju „Kuršo“ vardo pavartojimas dvigubame pavadinime būtų labiau pateisinamas, kadangi Žiemgalos vardas, kaip ir Kuršo, yra gentinės teritorijos įvardijimas, taigi, to paties lygmens pavadinimai.

8. Žemaitijos apygardų pavadinimai (šiaurinė, vakarinė ir pietinė) atrodo nelogiškai, nes apima tik nedidelę istorinės Žemaitijos dalį, kuri kažkodėl puslankiu juosia Telšius, jų neapimdamos (nors pagal dabartinį, nors istoriškai ir nelabai pagrįstą, stereotipą laikomi Žemaitijos sostine. Be to, jie

⁶ *Kuršo aktai = Acta Curoniae*. Sud. T. Baranauskas. Pasvalys – Joniškis, 2018.

⁷ Baranauskas T., Zabiela G. Ceklis 1253 metais: istorinė-archeologinė analizė, *Žemaičių istorijos virsmas iš 750 metų perspektyvos*, sud. A. Ivinskis, Vilnius, 2004, p. 9–55.

konfliktuoja su apygardų įvardijimui taip pat naudojamais kuršiško periodo pavadinimais (Mėguva, Kuršas, čia siūlomas Ceklis), kadangi Žemaitijos pietinė ir šiaurinė apygardos (ir net Telšiai) taip pat sietinos su Kuršo paveldu. Kitą vertus, istorinei Žemaitijai taip pat priklausė Karšuvos žemė, kuri šioje nomenklatūroje atsiduria šalia Žemaitijos. Dėl šių priežasčių Žemaitijos vardo apygardų pavadinimuose būtų tikslinga atsisakyti.

9. Karšuvos vardu projekte įvardijama Jurbarko rajono pagrindu sudaryta apygarda. Tai – kiek abejotina ir tikrai ne pagrindinė Karšuvos žemės dalis. Jos pagrindą sudarė Tauragės apygardos teritorija, kuri visų pirma ir įvardytina šiuo vardu (be to, Karšuvos žemė nusitęsė ir į Šilalės rajoną, tad galima svarstyti šio vardo panaudojimą siūlomai Žemaitijos pietinei apygardai įvardyti)⁸.

10. Pagėgių savivaldybė ir kai kurie gretimų rajonų pakraščiai XIII a. buvo skalvių teritorija, todėl ją apimanti Jurbarko apygarda galėtų būti pavadinta Skalvos-Karšuvos vardu.

11. Aukštaitijos vardu pavadinta apygarda itin neatitinka šiuo vardu istoriškai vadintos teritorijos ir gali būti ginčijama, ar apskritai priklausė istorinei (XIII–XIV a.) Aukštaitijai, kuri, greta Žemaitijos, buvo viena iš dviejų svarbiausių Lietuvos valstybės sudedamųjų dalių XIII–XIV a.⁹ Tačiau istoriškai čia buvo žinoma Upytės žemė, vėliau – pavietas (XIII–XVIII a.), kuris ilgiau nei bet kurie kiti XIII a. teritorijų pavadinimai buvo be pertrūkio naudojamas, kaip aktualus administracinio vieneto pavadinimas. Todėl šią apygardą tiktų vadinti Upytės vardu.

12. Šilutės apygardos didžioji dalis sietina su XIII a. Lamatos žeme, kurios vardą taip pat galima panaudoti apygardos įvardijimui.

Dr. Tomas Baranauskas

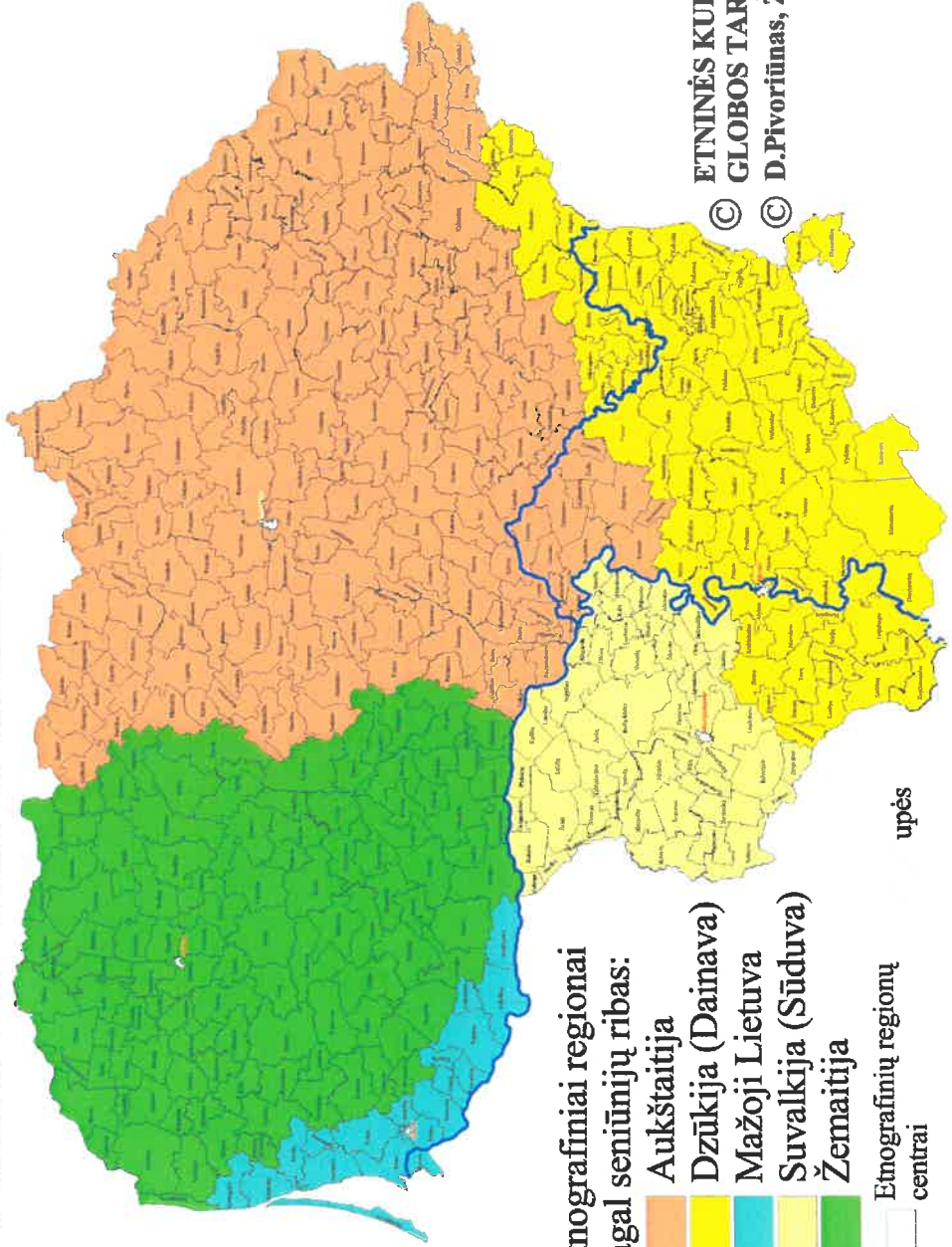
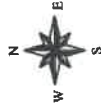
Vilnius, 2019 m. gruodžio 4 d.

⁸ Almonaitis V., Almonaitienė J. *Karšuva*, Kaunas, 2004, d. 1: Keliautojo po Tauragės kraštą žinynas; Kaunas, 2006, d. 2: Keliautojo po Šilalės kraštą žinynas.

⁹ Baranauskas T. Aukštaitija XIII–XV amžiuje, *Aukštaičių tapatumo paieškos: straipsnių rinkinys*, Kaunas, 2006, p. 27–43.

Lietuvos etnografinių regionų žemėlapis

LIETUVOS ETNOGRAFINIAI REGIONAI

**EKGT ir T. Baranausko siūlomi rinkimų apygardų pavadinimų keitimai
2020 m. Seimo rinkimų apygardų projekte**

Nr.	Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos siūlomi Seimo rinkimų apygardų pavadinimai	Istoriko Tomo Baranausko siūlomi apygardų pavadinimai
1.	Sėlos vakarinė	Sėlos-Žiemgalos
2.	Sėlos rytinė	Sėlos vakarinė
3.	Nalšios šiaurinė	Sėlos rytinė
4.	Utenos	Nalšios vakarinė
5.	Nalšios pietinė	Nalšios rytinė
6.	Aukštaitijos	Upytės
7.	Deltuvos šiaurinė	(Raguvos-) Anykščių
8.	Deltuvos pietinė	Deltuvos
9.	Dainavos šiaurinė	Kaišiadorių-Elekrėnų
10.	Dainavos pietinė	Prienu-Jiezno
11.	Dzūkijos	Dainavos
12.	Jotvingių	Jotvos
13.	Sūduvos	Sūduvos rytinė
14.	Vilkaviškio	Sūduvos vakarinė
15.	Karšuvos	Skalvos-Karšuvos
16.	Tauragės	Karšuvos
17.	Šilutės	Lamatos
18.	Gargždų	Ceklio pietinė
19.	Žemaitijos vakarinė	Ceklio rytinė
20.	Kuršo	Ceklio šiaurinė
21.	Žemaitijos šiaurinė	Ceklio - Žiemgalos